

Удяк Галина, Тымчук Елена. Образ ангела в литературе европейского романтизма. Стаття посвящена проблемам интерпретации образа ангела как вечного образа в поэтических произведениях европейских романтиков. В центре исследовательского внимания – четыре национальных варианта ангелологии на примерах творчества Тараса Шевченко, Уильяма Блейка, Генриха Гейне и Михаила Лермонтова. Естественно, речь идет не об общей картине национальной своеобразности, но только об отдельных ее элементах, прежде всего в контексте проблемы религия и романтизм. Художественная специфика ангелологии в рассмотренных поэтических текстах определяется двумя аспектами: происхождением образа ангела и его функциональностью в целостной романтической концепции отдельного автора.

Ключевые слова: ангел, ангелология, вечный образ, символ, интерпретация, романтизм.

Udiak Halyna, Tymchuk Olena. The Image of the Angel in the Literature of European Romanticism. The article is devoted to the problems of interpretation of the image of the angel as the eternal image in the pieces of poetry of European romanticists.

The central point of the research is four national variants of angelology in the creative works of Taras Shevchenko, William Blake, Heinrich Heine and Mikhail Lermontov. The question is sure not in the general picture of national peculiarity but in its separate elements, first and foremost in the context of the problem of religion and Romanticism. The artistic specific character of angelology in the interpreted poetic texts is determined by two aspects: the origin of the angelic image and its function in the integral romantic conception of the authors.

Key words: angel, angelology, eternal image, symbol, interpretation, romanticism.

Стаття надійшла до редколегії
06.03.2013р.

УДК 811.111.'42

Світлана Устименко

Нестандартні комунікативні ситуації в англomовному діалогічному дискурсі

У статті досліджено нестандартні комунікативні ситуації в англomовному діалогічному дискурсі, зокрема у випадках, коли адресат не дає прямої відповіді на питання адресанта, тим самим порушує типовий для діалогічної мови конструктивний зв'язок реплік. У роботі висвітлено причини й особливості виникнення незапланованого перлокутивного ефекту, який є результатом уникнення адресатом прямої відповіді на квеситивний мовленнєвий акт адресанта. У статті продемонстровано значущість невербальних засобів спілкування в нестандартних комунікативних ситуаціях.

Ключові слова: діалогічний дискурс, мовленнєвий акт, питальне речення, перлокуція, невербальні засоби спілкування.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістиці у зв'язку з більш пильним підходом до вивчення суб'єктивного фактора в мові та необхідністю вибору комунікантами оптимальних мовленнєвих одиниць для успішної реалізації своїх комунікативних інтенцій із неослабним інтересом досліджується проблема мовленнєвих актів та їх різновидів. У соціумі вихідною метою реалізації мовленнєвого акту мовцем є вплив на адресата й отримання від нього необхідної інформації [1; 2; 4; 10; 13]. Заставою будь-якої успішної комунікації є досягнення мовцем перлокутивної цілі, яка найчастіше реалізується за допомогою квеситивного мовленнєвого акту. Іntenція адресанта в разі реалізації мовленнєвого акту квеситивного типу складається з іллокутивної цілі запитати адресата про деякий стан речей, щодо якого адресант відчуває когнітивний дефіцит, і перлокутивної цілі змусити адресата відповісти, що скасовує цей когнітивний дефіцит [2, с. 220]. Стереотипно ми вважаємо, що реакцією на питання повинна бути відповідь, але адресат за певних умов уникає прямої відповіді на запитання адресанта. У випадках, коли адресат не дає прямої відповіді на запитання адресанта, мають місце нестандартні комунікативні ситуації й адресант отримує питання від адресата.

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю лінгвістики на дослідження умов забезпечення успішної та ефективної комунікації, що відповідає функціональній парадигмі сучасного мовознавства.

Отже, **об'єктом** дослідження виступає діалогічна єдність «питання – питання», а **предметом** – особливості організації нестандартних комунікативних ситуацій діалогічного дискурсу, у яких незапланований перлокутивний ефект є результатом уникнення прямої відповіді на питання.

Мета роботи полягає в характеризації дискурсивної діалогічної взаємодії, коли реакцією на запитання є питання.

Матеріалом для дослідження слугують фрагменти мікродіалогів із детективних романів Агати Крісті «Вбивство у “Східному експресі”» та «Слони вміють пам'ятати». Дискурсивний простір детективного тексту охоплює оповідання в стислій, спресованій формі про розкриття таємниці якогось небезпечного й складного злочину, що розгортається в деякому локально-темпоральному просторі в пошуках відповіді на питання хто, де, коли, як скоїв злочин, а саме тому квеситивний мовленнєвий акт є найбільш уживаним типом мовленнєвої діяльності в таких комунікативних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дискурс становить мисленнєво-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому контексті, зафіксовану текстом. Мовленнєве спілкування – це специфічна діяльність індивідів, що характеризується мотивованістю, цілеспрямованістю та інтенціональністю [8, с. 3]. Мінімальною одиницею дискурсу є мовленнєвий акт – процес дискурсивно-мовленнєвої взаємодії мовців [2]. Діалогічний дискурс є мисленнєво-комунікативною мовленнєвою діяльністю комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксований діалогічним текстом [3, с. 9].

Вибір діалогічного дискурсу в межах цього дослідження обумовлений інтерактивним характером здійснення перлокутивного впливу в процесі реалізації мовленнєвого акту.

У кінці ХХ ст. дослідження мовленнєвого впливу в лінгвістиці привернули увагу вчених у межах лінгвопрагматики та, зокрема, теорії мовленнєвих актів, на основі типів комунікативних намірів, які вони реалізують [12; 17], комунікативно-прагматичних характеристик та лінгвопрагматичних властивостей мовленнєвих актів [2; 9; 14; 18], де проблеми впливу вивчаються в термінах перлокуції (перлокутивного акту), що становить «інтендований вдалий вплив адресанта на думки, почуття й дії адресата або третьої особи через локутивний та іллокутивний акти» [2, с. 189].

Згідно з теорією мовленнєвих актів, акт мовлення – це мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, що є цілеспрямованою мовленнєвою дією, яка здійснюється згідно з принципами й правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в певному суспільстві [9]. Оскільки мовленнєвий акт – це дія, то, аналізуючи його, дослідники використовують категорії, необхідні для характеристики та оцінки будь-якої дії, а саме: суб'єкт, ціль, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність і т. ін. Суб'єкт мовленнєвого акту – мовець – продукує висловлювання, розраховане на сприйняття його адресатом – слухачем. Висловлювання є одночасно продуктом мовленнєвого акту, а також інструментом досягнення певної комунікативної мети.

Л. Р. Безугла визначає мовленнєвий акт як «мовленнєву взаємодію комунікантів, яка ґрунтується на їхній колективній інтенції, і в процесі якої ними конструюються смисли – пропозиціональні, іллокутивні й перлокутивні» [2, с. 57].

Комунікативно-прагматична спрямованість квеситивних мовленнєвих актів здійснюється в режимі очікування, оскільки передумовою успішності питання буде відповідь. О. Г. Почепцов визначає питання як формально виражений запит інформації, під час реалізації якого адресант переслідує дві цілі – вихідну (заповнення інформаційної лакуни) та кінцеву (здійснення того чи іншого мовленнєвого акту) [14]. Передусім, мовець має за мету змусити слухача надати відповідь на запитання. Для заповнення своєї порожньої інформаційної лакуни адресант, здійснюючи іллокутивний вплив на адресата, намагається зробити так, щоб останній міг правильно інтерпретувати його інтенцію, ґрунтуючись на загальноприйнятих правилах утворення питальних висловлювань, до яких, за словами О. Есперсена, належить використання питальної структури, інтонації тощо [6, с. 354].

Питальна конструкція є лінгвістичною універсалією. Це означає, що потреба в питанні присутня у свідомості людини від природи [7].

Під нестандартною комунікативною ситуацією розуміємо ситуацію, у якій хід розвитку діалогу не відповідає або не повною мірою відповідає комунікативним намірам мовця або слухача. Ситуації спілкування, у яких реакцією на питання є питання, уже є аномальними комунікативними ситуаціями, які порушують типовий для діалогічної мови змістовний і конструктивний зв'язок реплік, коли за питанням слідує відповідь [11].

Функціонування інтендованих імпліцитних смислів ґрунтується не тільки на інтенції адресанта, а й на інтенції адресата [2, с. 57]. Існують такі чинники виникнення нестандартних комунікативних ситуацій: використання уточнювальних запитань як реакція на них адресата, перепитування, зняття умови успішності в питальному висловленні та вживання зустрічного запитання [11].

Ситуації спілкування, у яких реакцією на питання є питання, порушують типовий для діалогічної мови змістовний зв'язок. Спираючись на семантичну категорію інтенсивності, найчастіше у процесі розмови, замість прямої відповіді на запитання адресанта, адресат ставить питання, які виражають його *нерозуміння*:

1) *«I am afraid I have nothing to tell you. I went to bed and slept».*

«Does it distress you very much, Mademoiselle, that a crime has been committed on this train?». *The question was clearly unexpected. Her grey eyes widened a little.*

«I don't quite understand you?»

«It was a perfectly simple question that I asked you, Mademoiselle. I will

repeat it. Are you very much distressed that a crime should have been committed on this train?»

«I have not really thought about it from that point of view. No, I cannot say that I am at all distressed.»

«A crime – it is all in the day's work to you, eh?»

«It is naturally an unpleasant thing to have happen,» said Mary Debenham quietly [Christie, 1, с. 168].

У цьому прикладі жінка вдає, що не розуміє, про що йдеться, та зустрічним питанням указує на те, яка не бажає продовжувати розмову, що стосується цього референта. Крім того, незапланований адресантом перлокутивний ефект виражається адресатом за допомогою невербального компонента, тобто репліки-реакції у вигляді мімічного жесту *«her grey eyes widened a little»*, а саме – широко розплющених очей, що свідчить про велике здивування та неочікуване запитання з боку співрозмовника. Вербально відповідь жінки підкріплюється її запитанням *«I don't quite understand you?»*. Отже, спостерігається координативний тип взаємозв'язку вербальних та невербальних компонентів комунікації в межах репліки, що несуть ідентичну базову інформацію, яка є семантично та інформативно односпрямованою [15, с. 92].

Нижченаведений приклад демонструє нерозуміння адресатом, про що йдеться, через що жінка не може дати конкретну відповідь на запитання співрозмовника. Ця ситуація відображає її суперечливий емоційно-психологічний стан, породжений певними обставинами:

2) *«And – you refuse to explain those words?»*

«Yes, if you like to put it that way – I refuse. They had to do with – with a task I had undertaken.»

«A task that is now ended?»

«What do you mean?»

«It is ended, is it not?»

«Why should you think so?» «Listen, Mademoiselle, I will recall to you another incident. There was a delay to the train on the day we were to reach Stamboul. You were very agitated, Mademoiselle. You, so calm, so self-controlled. You lost that calm».

«I did not want to miss my connection» [Christie, 1, с. 214].

Репліки співрозмовника містять загальні та розділові питання, які необхідні для запобігання ухиленню адресата від однозначної відповіді на поставлене запитання, але адресат уникає прямої відповіді за допомогою спеціальних питань до адресанта, намагаючись декодувати його запитання.

Нерозуміння змісту питання стосовно референта комунікативної ситуації породжує необхідність адресата задати уточнювальне запитання:

3) *«Sounds rather like that parsley that sank into the butter on a hot day. You know. Sherlock Holmes and the dog who did nothing in the nighttime.»* *«Did they have a dog?» asked Poirot.*

«I beg your pardon?»

«I said did they have a dog? General and Mrs. Ravenscroft. Did they take a dog for that walk with them on the day they were shot? The Ravenscrofts».

«They had a dog-yes,» said Garroway. «I suppose, I suppose they did take him for a walk most days». «If it had been one of Mrs. Oliver's stories,» said Spence, «you ought to have found the dog howling over the two dead bodies. But that didn't happen». Garroway shook his head [Christie, 2].

Увічливе прохання уточнити інформацію через нерозуміння передано за допомогою конструкції «I beg your pardon?», яка носить офіційний характер.

Комунікативна ситуація стає дискомфортною щонайменше для одного з комунікантів через неможливість співрозмовника визначити референт мовленнєвого акту, у такому разі питання виражає запит додаткової інформації:

4) «Do you remember hearing of the Armstrong kidnapping case?»

«No, what was that?»

Poirot explained. Greta Ohlsson was indignant. Her yellow bun of hair quivered with her emotion [Christie, 1, c. 123].

У цьому прикладі ми спостерігаємо ситуацію, коли кооперація та логічний зв'язок реплік у діалозі порушується через незнання співрозмовником референта, про який говорить адресант, саме тому завдяки питанню він намагається отримати необхідну інформацію.

Запит інформації може супроводжуватися відповідним інтонаційним оформленням:

5) «And you do not like the waste of time. No, you like to come straight to the point. You like the direct method. Eh bien, I will give it to you, the direct method. I will ask you the meaning of certain words that I overheard on the journey from Syria. I had got out of the train to do what the English call 'stretch the legs' at the station of Konya. Your voice and the Colonel's, Mademoiselle, they came to me out of the night. You said to him, 'Not now. Not now. When it's all over. When it's behind us.' What did you mean by those words, Mademoiselle?»

She asked very quietly, «Do you think I meant – murder?»

«It is I who am asking you, Mademoiselle.»

She sighed – was lost a minute in thought. Then, as though rousing herself, she said: «Those words had a meaning, Monsieur, but not one that I can tell you. I can only give you my solemn word of honour that I had never set eyes on this man Ratchett in my life until I saw him on this train» [Christie, 1, c. 213].

Молода дівчина бажає отримати інформацію щодо того, наскільки добре проінформований співрозмовник, та при цьому дуже тихо ставить запитання, що підкреслює певний емоційний стан адресата, тобто її підозрілість або неспокій.

У наступному діалогічному фрагменті питання з боку адресата виражає сумнів у поганій або недостатній поінформованості адресанта щодо теми розмови:

6) **Poirot nodded his head gently.**

«You see,» he said. «We know more than you think. If Miss Debenham is innocent, why did she conceal that fact? Why did she tell me that she had never been in America?»

The Colonel cleared his throat. «Aren't you possibly making a mistake?»

«I am making no mistake. Why did Miss Debenham lie to me?»

Colonel Arbuthnot shrugged his shoulders. «You had better ask her. I still think that you are wrong» [Christie, 1, c. 268].

Сумнів виражається питально-заперечним реченням «Aren't you possibly making a mistake?» Якими важливими не були б вербальні засоби спілкування, реальний процес особистої взаємодії містить також і засоби невербальні [16, с. 4]. Ще Дж. Остін відзначав, що «ми можемо супроводжувати вербальне висловлення жестами або церемоніальними невербальними діями. Останні іноді виконують своє призначення без словесного супроводу, бо їхнє значення є цілком очевидним» [12]. Останнє речення приклада 6 демонструє, як мовленнєвий акт у репліці перетворюється на парамовленнєвий «shrugged his shoulders». У цьому прикладі адресат знизує плечима, а саме натякає, що він не знає відповіді на запитання. Парамовленнєвий акт виконує функції, притаманні мовленнєвому акту, без підтримки вербально оформлених висловлень, тобто репліка формується невербальним кінесичним компонентом комунікації [15, с. 85–86]. Ця комунікативна ситуація демонструє, як людина, яку допитують, за допомогою своїх питань залишає собі час на обміркування та прояснення ситуації, ретельно координуючи невербальні засоби комунікації із вербальними у вигляді загального питання до адресанта з модальним словом (*possibly*), що виражає сумнів та відсутність довіри, маючи за мету ввести в оману співрозмовника. Адресат, приховуючи важливу інформацію, ставить зустрічне

запитання, інтенцією якого є зміна акценту уваги з головного референта мовленнєвої ситуації на інший та небажання продовжувати розмову, що стосується цього референта.

Крім того, на комунікативно-прагматичному рівні питальне речення в репліці адресата може бути використаним для вираження мовленнєвого акту-експресиву:

7) *Her eyes went to Arbutnot for a minute – just a minute. She said to Poirot:*

«*You wished to see me?*»

«*I wished to ask you, Mademoiselle, why you lied to us this morning?*»

«*Lied to you? I don't know what you mean.*»

«*You concealed the fact that at the time of the Armstrong tragedy you were actually living in the house.*

You told me that you had never been in America.»

He saw her flinch for a moment and then recover herself.

«*Yes,*» she said. «*That is true*» [Christie, 1, с. 270].

У цьому прикладі репліка «*Lied to you?*» виражає незгоду, здивування, обурення, емоційний протест відносно стану справ, представленого пропозиціональним змістом висловлення співрозмовника, отже, реалізує мовленнєвий акт *експресив*. Співрозмовниця спочатку виражає своє здивування, хвилювання з приводу звинувачення в тому, що вона казала неправду зранку, але потім усе заперечує.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, серед причин нестандартних комунікативних ситуацій, в яких незапланований перлокутивний ефект виникає в результаті уникнення адресатом прямої відповіді на питання адресанта, превалюють намагання адресата перевести діалог у бажане русло спілкування, уточнення інформації про референта мовленнєвого акту, запит необхідної інформації та вираження (емоційного) ставлення адресата на репліку мовця.

Перспективою дослідження є встановлення лексичних, граматичних, синтаксичних і стилістичних засобів, якими користується адресат для здійснення своїх намірів, а також дослідження стратегій і тактик реалізації успішної комунікації в діалогічному дискурсі.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Известия Академии Наук СССР. Сер. : Литература и язык. – 1981. – № 4. – Т. 40. – С. 356–367.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л. Р. Безугла. – Х. : Харків. нац. ун-т ім В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
3. Безугла Л. Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс / Л. Р. Безугла // Вісник Харк. нац. ун-ту. – 2009. – № 867. – С. 7–14.
4. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. – Л. : Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1990. – 88 с.
5. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монографія / В. С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамбов. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; [пер. с англ. В. В. Пассека и С. П. Сафронова]. – М. : Изд-во иностр. лит., 1958. – 406 с.
7. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – [4-е изд.]. – М. : Дело, 2002. – 480 с.
8. Коротченко Н. В. Функционально-прагматическое поле квеситива (на материале современного английского языка) : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / Н. В. Коротченко / ПИ ЮФУ. – Ростов н/Д, 2007. – 21 с.
9. Криворучко С. І. Лінгвопрагматичні властивості перлокутивних оптимізаторів у сучасному німецькомовному дискурсі : автореф. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / С. І. Криворучко / Харк. нац. ун-т ім В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – 21 с.
10. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1997. – 327 с.
11. Минина С. В. Аномальные коммуникативные ситуации, обусловленные нарушением принципа кооперации (в сфере вопросно-ответного дискурса) : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / С. В. Минина / Орловский гос. ун-т. – Орёл, 2006. – 13 с.
12. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–129.
13. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике : сб. науч. тр. – Пятигорск : Изд-во Пятигор. пед. гос. ин-та иностр. яз., 1986. – С. 10–17.
14. Почепцов О. Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения : (на материале англ. яз.) : автореф. ... канд. филол. наук : спец. : 10.02.04 – германские языки / О. Г. Почепцов. – К., 1979. – 24 с.

15. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : монографія / Л. В. Солощук. – Х. : Константа, 2006. – 300 с.
16. Чанышева З. З. Взаимодействие языковых и неязыковых факторов в процессе речевого общения / З. З. Чанышева. – Уфа : Изд. Башкирского ун-та, 1984. – 80 с.
17. Searle J. R. *Speech Acts* / J. R. Searle. – [27th printing]. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. – 203 p.
18. Wunderlich D. *Methodological Remarks on Speech Act Theory* / D. Wunderlich // *Speech Act Theory and Pragmatics*. – Dordrecht : Reidel, 1980.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Christie A. *Murder on the Orient Express* / A. Christie. – СПб. : КАРО, 2008. – 320 с.
2. Christie A. *Elephants can remember* / A. Christie [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.litmir.net/br/?b=90704pr>

Устименко Светлана. Нестандартные коммуникативные ситуации в англоязычном диалогическом дискурсе. Стаття посвящена исследованию нестандартных коммуникативных ситуаций в англоязычном диалогическом дискурсе, которые имеют место в случаях, когда адресат не даёт прямого ответа на вопрос адресанта, тем самым нарушает типичную для диалогической речи конструктивную связь реплик. В работе освещаются причины и особенности возникновения незапланированного перлокутивного эффекта, который является результатом уклонения адресата от прямого ответа на квестивный речевой акт адресанта. В статье раскрывается особенность использования вопросительного предложения адресатом на коммуникативно-прагматическом уровне, а также продемонстрирована значимость использования невербальных средств общения в нестандартных коммуникативных ситуациях.

Ключевые слова: диалогический дискурс, речевой акт, вопросительное предложение, перлокуция, невербальные средства общения.

Ustymenko Svitlana. Non-standard Communicative Situations in the English Dialogical Discourse. The article deals with the study of non-standard communicative situations in the English dialogical discourse which take place in the cases when an addressee does not provide a direct answer to an addresser's question, thereby violating a typical structural connection of utterances in the dialogue. The paper investigates the reasons and peculiarities of an unplanned perlocutionary effect which is the result of an addressee's evasion of a direct answer to an addresser's interrogative sentence. The article examines the peculiarity of using an interrogative sentence by an addressee on a pragmatic level and demonstrates the necessity of non-verbal means of communication in non-standard communicative situations.

Key words: dialogical discourse, speech act, an interrogative sentence, perlocution, non-verbal means of communication.

Стаття надійшла до редколегії
27.03.2013 р.

УДК 811.111'42'44

Валентина Ущина

**Позиціонування суб'єктів у предметній ситуації ризику
(на матеріалі англомовного медіа-дискурсу)**

У статті досліджено лінгвістичні особливості позиціонування суб'єктів дискурсивної діяльності у предметній ситуації ризику на матеріалі англомовного медіа-дискурсу. Окреслено загальні ознаки предметної ситуації ризику, вивчається специфіка ситуації ризику, предметом якої є використання мобільних телефонів, та аналізуються мовні засоби, за допомогою яких суб'єкти конструюють свої позиції у цій предметній ситуації.

Ключові слова: позиція суб'єкта дискурсивної діяльності, суб'єктне позиціонування, ризик, дискурс ризику, предметна ситуація.

Постановка наукової проблеми та її значення. У кінці ХХ ст. домінантною тенденцією розвитку сучасної цивілізації стає перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства, в якому знання та інформація стають джерелом розвитку й динаміки. Мова і комунікація перетворюються на могутні засоби впливу на масову свідомість, спрямовуючи засвоєння окремими індиві-